

Agnieszka Tarnowska¹

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Kierunki i przyczyny zmian powierzchni gospodarstw rolnych w Polsce na przykładzie województwa dolnośląskiego

Directions and Reasons for Changes in the Use of Agricultural Land in Poland on the Example of Dolnośląskie Voivodship

Synopsis. Ziemia – w rolnictwie podstawowy czynnik produkcji – dla kraju ma znaczenie strategiczne. Obecnie w Polsce głównie właściciele prywatni decydują o sposobie gospodarowania nią. Państwo pełni jedynie rolę regulatora. Celem artykułu było zbadanie skłonności rolników do zmian powierzchni swoich gospodarstw i ustalenie najważniejszych według nich przyczyn tych zmian lub ich braku. Badanie ankietowe przeprowadzone na terenie woj. dolnośląskiego pozwoliło stwierdzić, że skłonność do zmian powierzchni gospodarstw jest niewielka, bo najliczniejszą grupę badanych stanowili rolnicy, którzy w latach 1999-2012 nie zmienili jej. Do najważniejszych przyczyn tej stagnacji zaliczyli oni brak potrzeby zmian, bo powierzchnia ich gospodarstw jest wystarczająca do prowadzenia działalności rolniczej, otrzymywania dopłat obszarowych i świadczeń z KRUS.

Słowa kluczowe: rolnictwo, zasoby produkcyjne, ziemia rolna, województwo dolnośląskie

Abstract. Land – the basic factor of production in agriculture - has a strategic role for the country. Currently in Poland, the way of managing it depends mainly on private owners. The state acts only as a regulator. The aim of the article was to examine the propensity of farmers to change the area of their farms and to determine the most important, according to them, reasons for these changes, or lack thereof. The authors' own surveys, conducted in Dolnośląskie Voivodship, have revealed that the tendency to change the area of farms is small, because the largest group of respondents were farmers who in the years 1999-2012 did not change it. The most important causes of this stagnation, included the perception that there was no need to change, because the area of their farms is sufficient for agricultural activities, and they receive area payments and benefits from the Agricultural Social Insurance Fund.

Key words: agriculture, production resources, agricultural land, Dolnośląskie Voivodship, Poland

Wprowadzenie

Podstawą funkcjonowania i klasyfikacji gospodarstw rolnych jest ziemia rolnicza. Stanowi ona ważny zasób produkcyjny i jako taki jest zaliczana przez ekonomistów do tzw. klasycznych i podstawowych czynników produkcji. Najważniejszym przeznaczeniem ziemi rolniczej jest produkcja żywności – dobra strategicznego w skali krajowej, unijnej i globalnej. Ziemia rolnicza pełni także funkcje pozakomercyjne: środowiskowe, społeczne, kulturowe i polityczne (Wilkin, 2014). Ochrona i racjonalne wykorzystywanie ograniczonego zasobu ziemi leży w interesie całego społeczeństwa i podlega regulacjom w większości państw rozwiniętych. Prowadzona w tym celu polityka rolna służy rozwiązywaniu problemów, z którymi nie radzi sobie mechanizm rynkowy (Wilkin, 2009).

¹ dr inż., Katedra Ekonomiki i Organizacji Gospodarki Żywnościowej, Wydział Inżynieryjno-Ekonomiczny, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, ul. Komandorska 118-120, 53-345 Wrocław, e-mail: agnieszka.tarnowska@ue.wroc.pl

Ocenia się, że w Unii Europejskiej najbardziej uregulowany rynek ziemi rolniczej mają Francja i Węgry, najbardziej liberalny w UE-15: Irlandia, Grecja i Wielka Brytania, a w UE-12: Rumunia i Czechy (Possible..., 2013).

We Francji regulacja rynku ziemi odbywa się poprzez planowanie przestrzenne wpływające na kierunki zagospodarowania ziemi rolniczej oraz limitowanie obrotu ziemią w celu kształtowania pożądanej struktury agrarnej. Ważną rolę w tych działaniach odgrywa Stowarzyszenie Zagospodarowania Ziemi i Urządzenia Obszarów Wiejskich (SAFER). Jest to prywatna spółka non-profit będąca pod nadzorem państwowym. Do jej zadań należy m.in. monitorowanie rynku ziemi, redystrybucja ziemi pomiędzy rolników, informowanie o sprzedaży nieruchomości wiejskich, doradztwo, wspieranie inwestorów, pośrednictwo między kupującymi i sprzedającymi nieruchomości rolne (Merlet, Levesque, 2007).

W Rumunii dużą swobodę w obrocie ziemią rolną obserwowano w latach 2007-2013. Wiązało się to ze zwiększoną liczbą transakcji kupna-sprzedaży w porównaniu z okresem przedakcesyjnym. Często ziemię rolną po bardzo atrakcyjnych cenach kupowały osoby prawne z krajów UE o ile zakładały firmy zgodnie z rumuńskim prawem i miały siedziby na terenie Rumunii. Nowe przepisy obowiązujące od kwietnia 2014 roku wprowadziły zasadę pierwokupu wg następującej kolejności: współwłaściciele nieruchomości, dzierżawca posiadający zarejestrowaną umowę dzierżawy, właściciel sąsiedniej działki, Rumuńska Agencja Własności Publicznej. Jeśli powierzchnia nieruchomości przekracza 30 ha oferta sprzedaży podlega weryfikacji przez ministerstwo rolnictwa (Luca, 2014).

W Polsce pierwszą po 1989 r. regulacją ustroju rolnego traktującą o przekształceniach własnościowych i restrukturyzacji podmiotów gospodarczych, zwłaszcza państwowych była obowiązująca od 1 stycznia 1992 r. ustawa o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa (Dz. U. 1991 nr 107, poz. 464).

Impulsem do uchwalenia kolejnego aktu prawnego regulującego obrót ziemią był zbliżający się moment przystąpienia Polski do Unii Europejskiej. Wiązało się to z przyjęciem prawa wspólnotowego, które ma pierwszeństwo nad prawem krajowym. W Traktacie Akcesyjnym Polska wynegocjowała zapis o konieczności uzyskiwania zezwoleń na nabywanie nieruchomości rolnych przez obywateli państw członkowskich do 1 maja 2016 roku. W Bułgarii, Rumunii, na Węgrzech, Litwie czy Słowacji okresy ochronne kończyły się w 2011 lub 2014 roku (Wiedmann, 2014). Dnia 11 kwietnia 2003 r. uchwalono w Polsce ustawę o kształtowaniu ustroju rolnego. (Dz.U. 2003 nr 64 poz. 592). Była ona potrzebna m.in. po to, aby uregulować wymogi formalne stawiane właścicielom gospodarstw rolnych, definicję gospodarstwa rolnego czy właśnie zasady obrotu gruntami rolnymi.

O konieczności regulacji obrotu ziemią rolną wspomniano w publikacjach naukowych z ostatnich lat (Czechowicz 2008; Marks-Bielska 2010, Szymańska 2012). Od 30 kwietnia 2016 r. obowiązuje *Ustawa z dnia 14 kwietnia 2016 r. o wstrzymaniu sprzedaży nieruchomości Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa oraz o zmianie niektórych ustaw* (Dz.U. 2016 nr 0 poz. 585). Jej celem jest głównie ochrona polskiej ziemi rolnej przed obcym wykupem. Ustawa ta zakłada dość znaczące restrykcje przy sprzedaży gruntów rolnych, zwłaszcza pochodzących z Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa.

Oficjalne dane statystyczne pokazują, że w Polsce jak dotąd problem wykupu ziemi przez obcokrajowców był marginalny, a spośród nowych państw członkowskich Unii Europejskiej najbardziej była i jest narażona na to Rumunia. Szacuje się, że ponad 10% ziemi rolnej w tym kraju należy już do inwestorów spoza UE, a kolejne 20-30% jest pod kontrolą inwestorów unijnych (Extent..., 2015).

Skala i zakres zawłaszczania gruntów rolnych są w UE ograniczone w porównaniu z krajami Afryki, Azji, Ameryki Łacińskiej czy byłego Związku Radzieckiego. Najbardziej narażone są na to wschodnie państwa członkowskie UE, tj. wspomniana Rumunia, Węgry, Słowacja, Litwa czy Łotwa (Ciaian i in., 2012).

Cel, materiał i metody

Celem opracowania była identyfikacja kierunków zmian w zagospodarowaniu ziemi rolnej w województwie dolnośląskim, a następnie wskazanie najważniejszych przyczyn tych zmian lub ich braku. Dla osiągnięcia tego celu wiosną 2013 roku przeprowadzono badanie ankietowe wśród reprezentatywnej próby 282 rolników z trzech powiatów województwa dolnośląskiego (lubńskiego, oleśnickiego i złotoryjskiego) wybranych na podstawie wielowymiarowej analizy statystycznej. Ankiety rozdzielono między powiatami kwotowo – proporcjonalnie do liczby i powierzchni UR gospodarstw w wybranych powiatach. Pytano o zmiany powierzchni gospodarstw w latach 1999-2012 oraz o plany takich zmian na najbliższe 5 lat. Następnie podzielono rolników na 6 grup – tych, którzy:

1. nie zmienili powierzchni gospodarstwa (54,2% ogółu badanych),
2. nie zmienili i planowali ją pozostawić bez zmian (zachowawczy – 39,2%),
3. zwiększyli powierzchnię gospodarstwa (39,3%),
4. zwiększyli i planowali ją powiększać (rozwojowi – 26,2%),
5. zmniejszyli obszar gospodarstwa (6,5%),
6. zmniejszyli i zakładali redukcję, bądź likwidację gospodarstwa (rezygnujący – 0,5%).

W kolejnym kroku zbadano przyczyny odpowiednich kierunków zmian powierzchni gospodarstw lub ich braku. Ze względu na zwięzłość opracowania omówiono je tylko w grupie 1, 3 i 5. Ankietowani w pytaniach półzamkniętych mogli wybrać odpowiedzi z kafeterii lub udzielić własnej. Proszono ich przy tym o wskazanie trzech najważniejszych odpowiedzi nadając im oceny od 1 (najważniejsza przyczyna) do 3. Obliczono najpierw udziały poszczególnych odpowiedzi w liczbie wszystkich wskazań osób, które zadeklarowały wcześniej odpowiedni kierunek zmian powierzchni gospodarstwa lub ich brak. Dodatkowo obliczono sumę udziałów ważonych każdej odpowiedzi przyjmując *a priori* za wagę dla lokaty 1 – 1,5, dla 2 – 1,0, dla 3 – 0,5.

Zabieg ten pozwolił jednoznacznie wskazać najistotniejsze odpowiedzi, zarówno ze względu na częstość ich udzielania, jak też ważność dla respondenta. Na rys. 1, 2, 3 prezentowane są zbiorczo udziały wszystkich wskazań danej odpowiedzi (niezależnie od lokaty) i sumy udziałów ważonych lokatą przypisaną wybranym odpowiedziom (na rysunkach podane są ich wartości), przy czym dla uproszczenia określono je odpowiednio jako *udział prosty* i *udział ważony*.

Następnie zbadano istotność statystyczną wskazań wszystkich wariantów odpowiedzi i ich zależność od czterech cech nominalnych, pogrupowanych według:

- wieku: 1: 0-39 lat, 2: 40 lat i więcej;
- wykształcenia kierunkowego: 1. NIE, 2. TAK;
- obszaru gospodarstw: 1: 0-5 ha, 2: >5-10 ha, 3: >10-20 ha,
4: >20-50 ha, 5: >50-100 ha, 6: >100 ha;
- przychodów ze sprzedaży w 2012 r.: 1: 0-10 tys. zł, 2: >10-50 tys. zł,
3: >50-100 tys. zł, 4: >100-200 tys. zł,
5: >200-500 tys. zł, 6: >500 tys. zł.

W tym celu posłużono się nieparametrycznym testem istotności – testem zgodności χ^2 (chi-kwadrat) Pearsona według statystyki (Kot, Jakubowski, Sokołowski, 2011):

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^r \frac{(n_i - np_i)^2}{np_i} \quad (1)$$

gdzie: r – liczba klas (tu wariantów odpowiedzi na konkretne pytanie),
 n_i – liczba obserwacji (tu wskazań wariantu) w klasie i (liczności empiryczne),
 n – licznosc całej próby,
 p_i – prawdopodobieństwo teoretyczne (oczekiwane) wystąpienia n_i ($p_i=1/r$),
 np_i – licznosci teoretyczne (wartosci oczekiwane klas).

Badając każdorazowo statystyczną istotność rozkładu wskazań poszczególnych wariantów odpowiedzi (cecha X) w zależności od danej cechy nominalnej (cecha Y) stawiano dwie hipotezy:

H_0 : Cechy X i Y są niezależne,

H_1 : Cechy X i Y są zależne.

Obszar krytyczny w teście χ^2 jest prawostronny, dlatego H_0 odrzucamy, gdy obliczona wartość prawdopodobieństwa testowego (p value) jest niższa od założonego poziomu istotności ($\alpha = 0,05$). Cechy są istotnie zależne, jeśli p value $< 0,05$. H_0 jest nieprawdziwa.

Dla każdej z par cech zależnych obliczono ponadto współczynnik zbieżności V-Cramera (V_c), który mierzy siłę związku między cechami niemetrycznymi zgodnie z formułą (Pułaska-Turyna, 2011):

$$V_c = \sqrt{\frac{\chi^2}{n - \min\{n-1, k-1\}}}, V_c \in \langle 0,1 \rangle \quad (2)$$

gdzie: χ^2 – wartość statystyki chi-kwadrat obliczana jak wyżej dla pary cech,
 n – licznosc całej próby,
 w – liczba wierszy, k – liczba kolumn w tablicy kontyngencji.

Siłę związku między badanymi zmiennymi określa się jako współzależność silną, gdy wartość współczynnika V-Cramera przekracza 0,6.

Kierunek związku mierzono współczynnikiem D Sommera (w oryginale Somers' d_{BA}), według wzoru (Siegel i Castellan Jr, 1988):

$$d_{BA} = \frac{n_c - n_d}{t}, d_{BA} \in \langle -1,1 \rangle \quad (3)$$

gdzie: n_c – liczba par zgodnych (concordant responsem),
 n_d – liczba par niezgodnych (discordant responsem),
 t – łączna liczba par odpowiedzi (total of pairs).

Charakterystyka próby badawczej

Ankiety wypełniały osoby kierujące gospodarstwami rolnymi. W 82,2% przypadków byli to mężczyźni. Średni wiek kierującego wynosił 46,8 lat (mediana 47,5 lat). Doświadczenie w samodzielnym prowadzeniu gospodarstwa wyrażone w czasie wynosiło

średnio 19,6 lat (mediana 20,0 lat). Do grona młodych rolników (0-39 lat) należało 29,0% badanych.

Próba badawcza niemal równo po połowie składała się z rolników deklarujących wykształcenie rolnicze (49,53%) i kierujących gospodarstwami bez takiego wykształcenia (50,47%). W pierwszej z wymienionych grup dominowali starsi mężczyźni z wykształceniem kolejno średnim (15,4% ogółu badanych) i zawodowym (10,7%). W drugiej – starsi mężczyźni z wykształceniem zawodowym (15,9%) oraz średnim (7,9%). Reprezentanci czterech wymienionych grup stanowili łącznie 49,9% badanych. Wśród młodych kierowników gospodarstw z wykształceniem kierunkowym znaczący był odsetek osób z wykształceniem wyższym (8,4% ogółu badanych).

Statystycznie gospodarstwo rolne, które znalazło się w próbie badawczej, zajmowało średnio 36,7 ha (mediana 18,75 ha). Według badania GUS (Charakterystyka..., 2014) z 2013 roku przeciętna powierzchnia dolnośląskiego gospodarstwa posiadającego grunty wynosiła 16,4 ha. Zatem jednostki ujęte w badaniach były stosunkowo duże.

Wyniki badań

Jak wynika z badań najliczniejszą grupę ankietowanych stanowili rolnicy, którzy w latach 1999-2012 nie zmienili powierzchni swoich gospodarstw (54,2%). Do najważniejszych powodów (tabela 1) tej stagnacji badani zaliczyli (rysunek 1):

1. brak środków na powiększenie gospodarstwa (udział ważony we wszystkich wskazaniach osób, które nie zmieniły wielkości gospodarstwa wyniósł 23,2%) – odp. 9.1,
2. brak dobrych ofert kupna/sprzedaży oraz dzierżawy ziemi (16,9%) – odp. 9.5,
3. wystarczającą, zdaniem ankietowanych, powierzchnię ich gospodarstw do prowadzenia działalności rolniczej (13,1%) – odp. 9.2,
4. zabezpieczenie bytu gospodarstwa w przyszłości posiadaniem ziemi (12,5%) – odp. 9.4.

Tabela 1. Powody braku zmiany powierzchni ziemi użytkowanej w gospodarstwach w latach 1999-2012 (treści i kody proponowanych odpowiedzi)

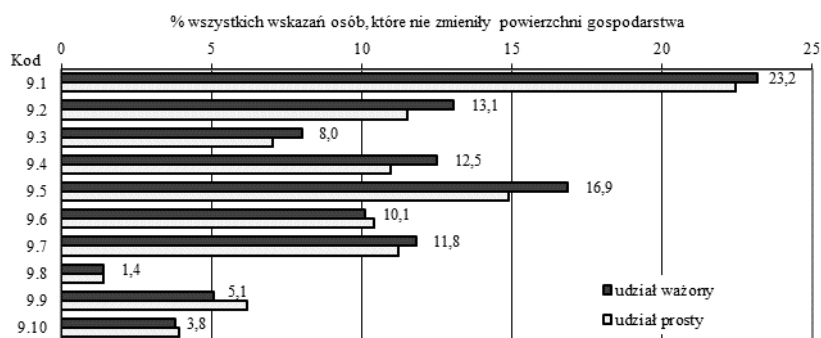
Table 1. Reasons for not changing the surface of the land used for farms in the years 1999-2012 (the contents and the codes of proposed response)

Kod	Treść
9.1	brak środków na powiększenie gospodarstwa
9.2	powierzchnia gospodarstwa jest wystarczająca do prowadzenia działalności rolniczej
9.3	powierzchnia jest wystarczająca do otrzymywania dopłat i/lub świadczeń z KRUS
9.4	ziemia to zabezpieczenie na przyszłość
9.5	nie ma dobrych ofert kupna/sprzedaży ani dzierżawy ziemi
9.6	to ziemia po przodkach, mam sentyment do ojcowizny
9.7	brak motywacji do zmian
9.8	brak uregulowanego statusu prawnego gruntów
9.9	areal jest dopasowany do posiadanych zasobów produkcyjnych (maszyn, ludzi)
9.10	inne, jakie?

Źródło: opracowanie własne.

Analiza zebranych w tabeli 2 wartości prawdopodobieństwa testowego w badaniu zgodności χ^2 Pearsona i siły zależności cech metryczkowych od poszczególnych powodów niezmiennia powierzchni gospodarstw wykazała:

- istotną statystycznie zależność między wiekiem rolników a:
 - odp. 9.2 – starsi rolnicy częściej (58,5% wskazań tej odpowiedzi) niż młodzi uważali, że powierzchnia ich gospodarstwa jest wystarczająca do prowadzenia działalności rolniczej, przy czym współzależność liczby wskazań tej odpowiedzi od wieku była bardzo słaba ($V_C = 0,176$), ale dodatnio z nim skorelowana ($d_{BA} = 0,178$);
 - odp. 9.3 – dla młodych rolników częściej (52,0%) niż dla starszych posiadany areal był wystarczający do otrzymywania dopłat i/lub świadczeń z KRUS, a ponadto współzależność tych zmiennych była silniejsza ($V_C = 0,232$) niż powyżej i ujemnie skojarzona ($d_{BA} = -0,281$), świadczy to o niższym morale młodych rolników;
 - odp. 9.7 – starsi rolnicy utrzymywali stały obszar gospodarstw, bo dużo częściej niż młodym brakowało im motywacji do zmian (87,5%) – wykazana zależność, choć istotna statystycznie była słaba ($V_C = 0,226$), ale dodatnio skorelowana z wiekiem ankietowanych ($d_{BA} = 0,232$).
- istotną statystycznie zależność między obszarem gospodarstwa a odp. 9.5 – kierujący większymi gospodarstwami (powyżej 20 ha) często jako powód stagnacji ich powierzchni podawali brak dobrych ofert kupna/sprzedaży czy dzierżawy ziemi, jednak choć siła tej zależności nie była już tak słaba jak poprzednio ($V_C = 0,306$), to jej kierunek ($d_{BA} = 0,150$) pokazywał, że powierzchnia posiadanego gospodarstwa w niewielkim stopniu wpływała na częstość wskazań tej przyczyny.
- brak zależności statystycznych między każdym z wymienionych w ankiecie powodów niezmiennia powierzchni gospodarstw a wykształceniem kierunkowym i rocznymi przychodami (brak podstaw do odrzucenia H_0 dla każdego z powodów).

UWAGA: Kody odpowiedzi jak w tab. 1

Rys. 1. Powody niezmiennia powierzchni badanych gospodarstw (w % wszystkich wskazań osób, które tej powierzchni nie zmieniły)

Fig. 1. Reasons for not changing the surface of the surveyed households (in% of all indications of persons who has not changed this area)

Źródło: badania własne.

Tabela 2. Wartość p value testu χ^2 Pearsona, siła (V_C) i kierunek związku (d_{BA}) par zmiennych zależnych – przyczyn niezmienniania powierzchni gospodarstwa i kluczowych cech metryczkowychTable 2. The p value of χ^2 Pearson's test, force (V_C) and the direction (d_{BA}) of relationship between pairs of dependent variables - reasons of not changing the surface of the farm and the key impressum features

ZMIENNE ZALEŻNE	p value	V_C	d_{BA}
Wiek ↔ 9.2	0,036	0,176	0,178
Wiek ↔ 9.3	0,005	0,232	- 0,281
Wiek ↔ 9.7	0,006	0,226	0,232
Obszar ↔ 9.5	0,024	0,306	0,150

UWAGA: Kody odpowiedzi jak w tab. 1.

Źródło: badania własne, obliczenia w *STATISTICA 10*.

Drugą pod względem liczności grupą badanych byli rolnicy, którzy zwiększyli w latach 1999-2012 obszar gospodarstwa (39,3% ogółu). Do najważniejszych powodów (tabela 3) tego kierunku zmian, zdaniem ankietowanych, należały (rysunek 2):

1. chęć zwiększenia skali produkcji (26,5% udziału ważonego pozycją we wszystkich wskazaniach osób, które zwiększyły gospodarstwo) – odp. (7.1),
2. możliwość zwiększenia dochodu z działalności rolniczej (24,8%) – odp. (7.2),
3. przekonanie, że ziemia to dobra inwestycja kapitałowa na przyszłość (17,8%) – odp. (7.3),
4. lepsze wykorzystanie posiadanych zasobów produkcyjnych (maszyn, ludzi) przy większym areale gospodarstwa (12,3%) – odp. (7.5).

Tabela 3. Powody zwiększania powierzchni ziemi użytkowanej w gospodarstwach w latach 1999-2012 (treści i kody proponowanych odpowiedzi)

Table 3. Reasons for increasing the surface of the land used in farms in the years 1999-2012 (the contents and the codes of proposed response)

Kod	Treść
7.1	chęć zwiększenie skali produkcji
7.2	wyższy dochód z działalności rolniczej
7.3	inwestycja kapitałowa na przyszłość
7.4	chęć otrzymywania dopłat obszarowych
7.5	lepsze wykorzystanie posiadanych zasobów produkcyjnych (maszyn, ludzi)
7.6	możliwość zakupu ziemi po dobrej cenie
7.7	możliwość zakupu ziemi w dobrej lokalizacji
7.8	możliwość zakupu ziemi wysokiej jakości
7.9	inne, jakie?

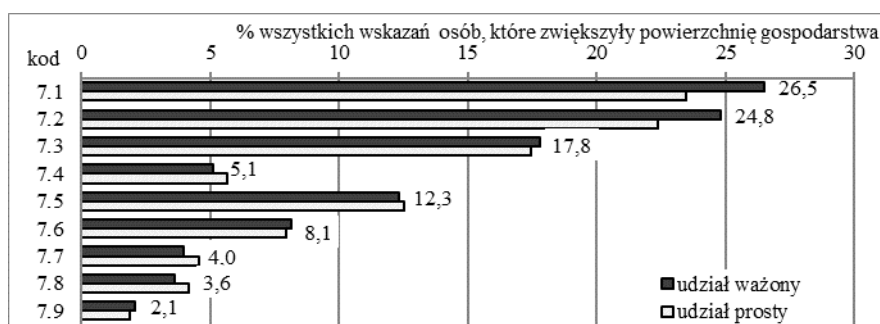
Źródło: opracowanie własne.

Test zgodności χ^2 i tym razem posłużył do zbadania istotnych statystycznie zależności między powodami zwiększania powierzchni gospodarstw a ich cechami metryczkowymi.

Obliczenia wartości prawdopodobieństwa testowego oraz siły i kierunku związku par zmiennych zależnych (tabela 4) wykazały istotną statystycznie zależność między:

1. wykształceniem kierunkowym badanych a częstością odp. 7.4 – chęć otrzymywania dopłat obszarowych była częściej powodem zwiększania powierzchni gospodarstwa wśród rolników bez wykształcenia kierunkowego niż posiadających takie kwalifikacje.
2. obszarem gospodarstwa a:

- odp. 7.1 – im większy był obszar badanego gospodarstwa tym częściej jako powód jego powiększania wskazywano chęć zwiększania skali produkcji;
 - odp. 7.2 – chęć osiągnięcia wyższego dochodu również była dodatnio ($d_{BA} = 0,287$) i umiarkowanie silnie ($V_C = 0,424$) skorelowana z powierzchnią badanych gospodarstw;
 - odp. 7.4 – dopłaty obszarowe zachęcały z kolei mniejsze obszarowo gospodarstwa do kumulowania ziemi, stąd korelacja ujemna ($d_{BA} = -0,467$), ale słaba ($V_C = 0,377$);
3. przychodami rocznymi a analogicznym jw. zestawem odpowiedzi:
- odp. 7.1 – chęć zwiększenia skali produkcji częściej była powodem powiększania gospodarstw w jednostkach dających wyższe przychody niż w nisko dochodowych;
 - odp. 7.2 – chęć osiągnięcia wyższego dochodu z działalności rolniczej była dodatnio ($d_{BA} = 0,290$) i słabo ($V_C = 0,389$) skorelowana z rocznymi przychodami gospodarstw;
 - odp. 7.4 – dla jednostek nisko dochodowych (do 50 tys. zł rocznie) częściej niż dla bardziej rentownych powodem zwiększania powierzchni były dopłaty obszarowe.

UWAGA: Kody odpowiedzi jak w tab. 3

Rys. 2. Powody zwiększania powierzchni badanych gospodarstw (w % wszystkich wskazań osób, które tą powierzchnię zwiększyły)

Fig. 2. The reasons for increasing the surface of the surveyed farm (in% of all indications of persons, who increased the farm area)

Źródło: badania własne.

Tabela 4. Występowanie zależności, ich siła (V_C) i kierunek związku (d_{BA}) między przyczynami zwiększania powierzchni gospodarstwa a kluczowymi cechami metryczkowymi

Table 4. The occurrence of dependence, strength (V_C) and the direction (d_{BA}) of relationship between the causes of increasing the area of the farm and the key impressum features

ZMIENNE ZALEŻNE	<i>p value</i>	V_C	d_{BA}
Wykształcenie ↔ 7.4	0,037	0,206	- 0,293
Obszar ↔ 7.1	0,001	0,456	0,435
Obszar ↔ 7.2	0,003	0,424	0,287
Obszar ↔ 7.4	0,015	0,377	- 0,467
Przychody ↔ 7.1	0,000	0,493	0,500
Przychody ↔ 7.2	0,010	0,389	0,290
Przychody ↔ 7.4	0,006	0,404	- 0,514

UWAGA: Kody odpowiedzi jak w tab. 3

Źródło: opracowanie własne obliczenia w STATISTICA 10.

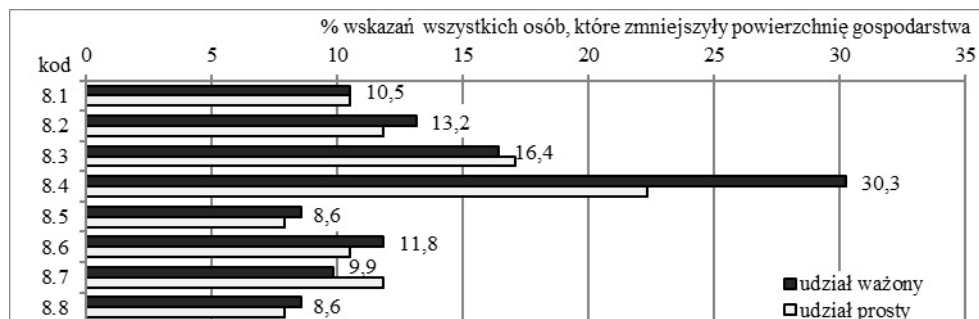
Przeprowadzona analiza wykazała, że rolników, którzy w latach 1999-2012 powiększyli swoje gospodarstwa, skłoniły do tego przede wszystkim dwa powody: chęć zwiększenia skali produkcji – odp. 7.1 i chęć osiągnięcia wyższych dochodów z działalności rolniczej – odp. 7.2. Obydwa powody miały bardzo wysoki udział ważony wskazań i okazały się zależne statystycznie od obszaru badanych gospodarstw i ich rocznych przychodów. Niezbyt często rolnicy wskazywali na chęć otrzymywania dopłat obszarowych, jako powód powiększania gospodarstw (zaledwie 5,1% udziału ważonego wszystkich odpowiedzi), ale statystyczna analiza zgodności dowiodła, że był on istotny dla gospodarstw prowadzonych przez rolników bez wykształcenia kierunkowego, mniejszych obszarowo i o niskich przychodach.

Tabela 5. Powody zmniejszania powierzchni ziemi użytkowanej w gospodarstwach w latach 1999-2012 (treści i kody proponowanych odpowiedzi)

Table 5. Reasons for reducing the area of the land used in farms in the years 1999-2012 (the contents and the codes of proposed response)

Kod	Treść
8.1	zaawansowany wiek właściciela i brak następców
8.2	podział gospodarstwa między dzieci
8.3	rezygnacja z zawodu rolnika
8.4	nieopłacalność produkcji rolniczej
8.5	zmiana miejsca zamieszkania
8.6	gleby bardzo niskiej jakości
8.7	brak środków do życia
8.8	inne, jakie?

Źródło: opracowanie własne.

UWAGA: Kody odpowiedzi jak w tab. 5

Rys. 3. Powody zmniejszania powierzchni badanych gospodarstw (w % wszystkich wskazań osób, które tą powierzchnię zmniejszyły)

Fig. 3. Reasons for reducing the surface of the farms (in% of all indications of person who decreased the surface)

Źródło: badania własne.

Najmniej liczną grupą badanych okazali się rolnicy, którzy w okresie 1999-2012 zmniejszyli obszar swojego gospodarstwa (6,5% badanych). Do najważniejszych powodów (tab. 5) tego kierunku zmian zaliczyli oni (rys. 3):

1. nieopłacalność produkcji rolniczej (30,3% udziału ważonego pozycją we wszystkich odpowiedziach osób, które zredukowały powierzchnię gospodarstwa) – odp. 8.4,

2. rezygnacja z zawodu rolnika (16,4%) – odp. 8.3,
3. podział gospodarstwa między dzieci (13,2%) – odp. 8.2,
4. niska jakość gleb w gospodarstwie (11,8%) – odp. 8.6.

Tabela 6. Występowanie zależności, ich siła (V_C) i kierunek związku (d_{BA}) między przyczynami zmniejszania powierzchni gospodarstwa a kluczowymi cechami metryczkowymi

Table 6. The occurrence of dependence, strength (V_C) and the direction (d_{BA}) of relationship between the causes of decreasing the area of the farm and the key impressum features

ZMIENNE ZALEŻNE	<i>p value</i>	V_C	d_{BA}
Wiek ↔ 8.3	0,006	0,699	- 0,465
Wykształcenie ↔ 8.1	0,018	0,644	0,470
Wykształcenie ↔ 8.2	0,049	0,537	0,375
Wykształcenie ↔ 8.7	0,042	0,620	- 0,389

UWAGA: Kody odpowiedzi jak w tab. 5.

Źródło: badania własne, obliczenia w *STATISTICA 10*.

Analiza statystyczna wykazała, że rolnicy z wykształceniem rolniczym częściej od pozostałych za powód zmniejszania powierzchni gospodarstwa podawali zaawansowany wiek właściciela i brak następców oraz podział gospodarstwa między dzieci (tabela 6). Z kolei najczęściej wskazywany przez rolników redukujących obszar gospodarstwa powód takiej decyzji, tj. nieopłacalność produkcji rolniczej – odp. 8.4, okazał się nie mieć istotnego związku statystycznego z żadną badaną cechą nominalną. Był zatem raczej wynikiem subiektywnych odczuć rolników niż ich realnej sytuacji.

Podsumowanie

Problemem badawczym, którego rozwiązania szukano w niniejszym artykule, była skłonność rolników do pozbywania się ziemi rolniczej. Badania własne pokazują, że po 1999 roku, tj. od wprowadzenia nowego podziału administracyjnego kraju, rolnicy niechętnie dokonują zmian powierzchni swoich gospodarstw, wykazując przy tym większą skłonność do powiększania obszaru gospodarstwa, niż pozbywania się ziemi. Nic nie wskazuje na to, aby po 2016 roku miało się to zmienić, nawet w przygranicznym województwie dolnośląskim.

Istotnymi statystycznie i często wskazywanymi przez rolników powodami stagnacji powierzchni gospodarstw okazały się: po pierwsze brak dobrych ofert kupna/sprzedaży ziemi, po drugie wystarczająca do prowadzenia działalności rolniczej powierzchnia gospodarstw. Wielu badanych rolników wręcz szuka okazji do zakupu ziemi i powiększenia własnych gospodarstw niż jest skłonna do jej odsprzedaży.

Badania prowadzono w relatywnie dużych jednostkach, wśród rolników składających wnioski o dopłaty obszarowe. Większość stanowiły osoby, dla których areal gospodarstwa był wystarczający do prowadzenia działalności. Dużą grupę stanowili rolnicy zorientowani na rynku ziemi. Możliwe, że kierujący mniejszymi jednostkami inaczej podeszliby do kwestii zmian ich powierzchni kierując się innymi przesłankami. Wykazano, że dla kierujących mniejszymi gospodarstwami motywacją do zmian były dopłaty.

Niestety wyniki przeprowadzonych badań można uogólnić tylko na województwo dolnośląskie i powinno się przeprowadzić analogiczne badanie także w skali kraju, tak by móc wyciągać bardziej generalne wnioski. Na skalę krajową takich badań brak.

Literatura

- Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2013 r. w województwie dolnośląskim. Badanie struktury gospodarstw rolnych 2013. (2014). Wrocław: US we Wrocławiu, s. 25.
- Ciaian, P., Kancs, D., Swinnen, J., Van Herck, K., Vranken, L. (2012). Sales Market Regulations for Agricultural Land in the EU Member States and Candidate Countries, Factor Markets Working Paper No. 14.
- Czechowicz, P. (2008). Agencja Nieruchomości Rolnych – restrukturyzacja czy likwidacja? *Przegląd Prawa Rolnego* nr 2(4), 75-96.
- Extent of farmland grabbing in the EU (2015). Brussels: European Parliament's Committee on Agriculture and Rural Development.
- Kot, S. M., Jakubowski, J., Sokołowski, A. (2011). Statystyka, wyd. II, Warszawa: Difin.
- Luca, L. (2014). Romanian land market regulatory framework: the legislative corrections in 2014, *Agricultural Economics and Rural Development, New Series, Year XI, no. 2*.
- Marks-Bielska, R. (2010). Rynek ziemi rolniczej w Polsce – uwarunkowania i tendencje rozwoju, Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.
- Merlet, M., Levesque, R. (2007). France: The SAFERs, an original land market regulation mechanism that is operated by the State and farmers' organisations, Paris: „Soil Management and Land Policies workshop of China-Europe Forum, AGTER.
- Possible effects on EU land markets of new CAP direct payments (2013). Brussels: European Parliament's Committee on Agriculture and Rural Development.
- Pułaska-Turyna, B. (2011). Statystyka dla ekonomistów. Warszawa: Difin.
- Siegel, S., Castellan, N. J., Jr. (1988). *Nonparametric statistics for the behavioral sciences*, second edition, New York: McGraw-Hill.
- Szymańska J. (2012). *Gospodarowanie zasobami ziemi w Polsce – aspekty teoretyczne i praktyczne*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.
- Ustawa z dnia 19 października 1991 roku o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz. U. 1991 nr 107, poz. 464).
- Ustawa z dnia 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego (Dz.U. 2003 nr 64, poz. 592).
- Ustawa z dnia 14 kwietnia 2016 r. o wstrzymaniu sprzedaży nieruchomości Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U. 2016 nr 0 poz. 585).
- Wiedmann, T. (2014). Presentation 'Land grabbing and freedom of investment' delivered at the Public Hearing on 'Land grabbing/Large-scale land acquisitions in Europe', organised by the European Economic and Social Committee on 4th November 2014 in Brussels.
- Wilkin, J. (2009). Ekonomia polityczna reform Wspólnej Polityki Rolnej, *Gospodarka Narodowa*, nr 1-2, 1-25.
- Wilkin, J. (2014). Ziemia rolnicza – dobro wielofunkcyjne, *Więś i Rolnictwo*, nr 1 (162), 113-121.